

УДК 631.11:657

А. М. Пужай-Черета,
аспірант, Бердянський університет менеджменту і бізнесу

ЕФЕКТИВНІСТЬ ВИКОРИСТАННЯ ОБОРОТНИХ ЗАСОБІВ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ: УПРАВЛІНСЬКИЙ АСПЕКТ

A. Puzhay-Hereda,
graduate student, Berdyansk University of Management and Business, Berdyansk

EFFICIENT USE OF WORKING CAPITAL FARMS: MANAGEMENT ASPECT

У статті розглянуто особливість кругообігу оборотних засобів за фазами виробничого процесу сільськогосподарського підприємства з розкриттям системності показників ефективного їх використання та обґрунтуванням на цій основі заходів управлінського впливу.

The article deals with feature working capital cycle the phases of the production process of agricultural enterprises disclosing systemic indicators of effective use and justification of the basis of measures of administrative influence.

Ключові слова: оборотні засоби, кругообіг, авансована вартість, коефіцієнт обороту, управління, виробничий цикл.

Keywords: working capital, cycling, advancement cost, turnover ratio, management, production cycle.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Проникнення ринкових умов господарювання в аграрний сектор економіки виявляє проблему ефективного управління оборотними засобами як важливого критерію у визначенні ритмічності, злагодженості і високої результативності роботи сільськогосподарського підприємства, оскільки вони включають як матеріальні, так і грошові ресурси, від яких залежить не тільки процес матеріального виробництва, а й фінансова стійкість господарства. Оборотні засоби сільськогосподарського підприємства задають імпульс всьому виробничому процесу і безпосередньо впливають на зміну усіх показників його діяльності. Обсяг виробництва і собівартість продукції, продуктивність праці — головним чином залежать не тільки від потреби у величині оборотних засобів, але й від ефективності використання окремих їх структурних елементів, які впливають на фінансову результативність товаровиробника. І виступаючи мобільним елементом загального капіталу господарства, оборотні засоби постійно трансформуються з грошової форми у товарну і навпаки, де за низького рівня їх забезпеченості не підтримується належним чином виробнича діяльність, спонукаючи до втрати ліквідності товаровиробника, а наявність незадіяних — призводить до бездіяльності поточних активів з надлишковими витратами на їх утримання. Наслідком пер-

шого і другого випадку є недоотриманий прибуток як своєрідний індикатор ефективності використання усіх засобів і предметів праці.

Отже постає питання відпрацювання концепції управління оборотними засобами сільськогосподарського підприємства, яка має забезпечити пошук компромісу між ризиком втрат ліквідності і ефективністю виробництва. На цій основі необхідно визначити структуру і встановити тенденції зміни елементних частин оборотних засобів, що надасть можливість ефективного управління як поточними активами товаровиробника, так і його економічним розвитком у цілому. Це потребує особливої уваги до джерела формування оборотних засобів із акцентуванням ролі кожного їх видового елементу і взаємозв'язку між ними в процесі розширеного відтворення, визначення оптимального рівня у співвідношенні власних і залучених засобів та стабілізацію грошового обігу.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Вирішенню гострої проблеми підвищення ефективного використання оборотних засобів підприємств присвячено багато наукових робіт вітчизняних і зарубіжних вчених економістів, серед яких: В.Г. Андрійчук, С.Б. Барнгольц, Г.Ф. Білоусенко, Дж. К. Ван Хорн, М.Я. Дем'яненко, Л.П. Деркач, В.В. Ковальов, Н.С. Лиси-

Рис. 1. Стадії кругообігу авансування сільськогосподарського виробництва

Джерело: складено автором за [1, с. 318].

ціан, Ю.Г. Мусіяка, М.З. Пізенгольц, Д.В. Полозенко та ін. Проте існують невирішені питання ефективного використання оборотних засобів у сільському господарстві за умов обмеженості джерел їх формування, які недостатньо вивчені і потребують дослідження у площині неперервності кругообігу із розкриттям змістовності його руху та відпрацюванні напрямів управлінського впливу.

МЕТА СТАТТІ

Мета статті — на основі економічної сутності і особливостей кругообігу оборотних засобів у аграрній сфері виробництва обґрунтувати ефективність їх використання та визначити напрям управлінського впливу.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Використання різноманітних матеріальних ресурсів у виробничій діяльності сільськогосподарських підприємств перетворюється на готову продукцію з потребою постійного їх поповнення внаслідок трансформаційних властивостей структури оборотних засобів господарства змінювати у часі свою натуральну і вартісну форму. Стан, типовий склад і структура виробничих запасів, незавершеного виробництва, готової продукції є важливим показником виробничо-комерційної діяльності товаровиробника, визначаючи розміщення та рух оборотних засобів за фазами його виробничих циклів.

Повне перетворення натурально-вартісної форми предметів праці протягом одного виробничого циклу постійно потребує від господарства забезпечувати необхідну їм наявну кількість задля відтворення виробництва і передбачає створювати виробничі запаси з поділом їх на дві частини: ті, які знаходяться у розпорядженні господарства але не вступили в процес виробництва, та запаси, що знаходяться у самому процесі виробництва і по мірі їх обробки стають готовою продукцією. Це потребує певного авансування грошовими коштами кожної із цих двох частин, яке здійснюється різними шляхами і в різний час.

Для першої частини оборотних засобів, втілених у виробничих запасах, авансування проводиться одночасно із отриманням предметів праці. Для другої — авансування приймає вигляд затрат виробництва як повне перенесення вартості предметів і частково засобів (амортизація) праці та живої праці.

Головним чином авансовані кошти забезпечують ритмічність кругообігу оборотних засобів і залежать від часу їх знаходження на кожній стадії виробничого циклу (рис. 1).

Послідовність переходу вартісної категорії виробничих запасів у натуральну і навпаки зумовлює виробничий цикл, проте не вся їх частина здійснює повний свій кругообіг, а йде на відновлення і поповнення запасів, які мають вигляд готової сільськогосподарської продукції (корма, насіння) з потребою її використання у наступних виробничих фазах, утворюючи мале коло кругообігу (рис. 1). Тому після завершення кругообігу деяка частка оборотних засобів не набуває грошової форми, доля яких значно менша у порівнянні із виробленою продукцією призначеною для продажу. Це зумовлено технологічними особливостями сільськогосподарського виробництва, яке визначає найбільше закріплення оборотних засобів на виробничій стадії з отриманням нової вартості, перетворивши їх у затрати виробництва як своєрідне джерело внутрішнього авансування господарства та забезпечення його ефективної роботи.

Така особливість кругообігу оборотних засобів у сільському господарстві є своєрідним нарощенням затрат у виробничому циклі і виходить із відмінностей їх структури — поступове накопичення. Найбільші затрати праці і матеріалів в основних галузях виробництва спонукають вивільненню оборотних засобів тільки протягом технологічного циклу — періоду більшого за календарний рік [2, с. 6], якими є основні впливові фактори на їх кругообіг:

- велика тривалість виробничого процесу;
- значна питома вага виробничого циклу у циклі кругообігу;
- значний розрив між часом виробництва і робочим періодом;
- нарощення затрат у виробничому циклі із послідовним вивільненням оборотних засобів.

Вищезазначене потребує зміни підходів до оцінки оборотних засобів, яку необхідно здійс-

нювати згідно з показниками їх стану на конкретну дату, виходячи із критерію використання зумовленого виробничою специфікою господарства. Через те, що кількісна характеристика стану оборотних засобів надає статичну видимість, в той час як їх використання є безперервним і динамічним, це дозволяє виявити якісно-кількісний взаємозв'язок між "станом" та "використанням". Міцність такого взаємозв'язку проявляється в тому, що стан оборотних засобів, відносно джерел і направленості, обумовлює ступінь їх використання, і навпаки — від рівня використання залежить стан.

Таким чином, наявна взаємозалежність і взаємозв'язок між джерелами оборотних засобів щодо стану та використання за своїм проявом не пасивні складові, а активно діючі обумовлені фактори ефективного їх використання.

За існуючої у наукових колах думки, під показником ефективності використання оборотних засобів розуміють швидкість їх обороту [3, с. 173]. Звичайно, оборот показує рух засобів на усіх стадіях виробничого циклу, відображає ступінь відповідності об'єму авансованої вартості потребам виробництва і реалізації продукції. Чим швидше завершується кругообіг оборотних засобів, тим більший об'єм виробництва він зможе обслужити при новому обороті засобів, так "при скороченні часу обороту, більшою стає додаткова вартість. А оскільки норма прибутку служить лише виразом відношення виробленої маси додаткової вартості до всього капіталу, зайнятого на її отримання, то всяке таке скорочення підвищує норму прибутку" [4, с. 81].

Звідси стає очевидним: від швидкості обороту авансованих засобів залежить обсяг продукції і маса чистого доходу товаровиробника, на нашу думку, таким чином можна охарактеризувати ефективність використання оборотних засобів як системну залежність між показниками стану, використання та джерел їх фінансування (рис. 2).

Системність показників ефективності використання оборотних засобів сільськогосподарського підприємства повинна забезпечувати:

- єдність критерію комплексних і часткових показників на основі їх співставності;
- відповідність нормам і показникам обліку та планування;

Рис. 2. Система показників ефективності використання оборотних засобів сільськогосподарського підприємства

Джерело: розроблено автором за [5, с. 115].

— сприяння виявленню резервів за видами виробництв (рослинництво, тваринництво) із забезпеченням швидкої їх мобілізації.

Найбільш ґрунтовне розкриття вищенаведеної системи, з точки зору економічної ефективності використання оборотних засобів, є групування їх елементів за економічним змістом. Так частка елементного складу і динаміка оборотних засобів у цілому впливає на їх оборот і, зокрема, на фінансовий стан сільськогосподарського підприємства. При цьому коефіцієнт обороту виступає основним показником використання оборотних засобів, оскільки виражає економічний зміст самого процесу — рух у часі авансованої вартості, показуючи кількість оборотів за аналізований період.

Традиційно коефіцієнт обороту оборотних засобів визначають за допомогою показника отриманої виручки. Проте, на нашу думку, необхідно одночасно визначати і оборот на основі собівартості, виходячи із існування малого кола кругообігу (рис. 1), де в її складі включений дохід від отриманої продукції переведеної у виробничі запаси товаровиробника, який повторно враховується при формуванні показника рентабельності оборотних засобів. Такий підхід необхідний для всебічного визначення процесу кругообігу авансованої вартості і надає інформацію не тільки про кількість оборотів за певний період, а й характеризує об'єм реалізації і собівартість реалізації що припадає на 1 грн. оборотних засобів, тобто їх віддачу, яка значно прискорюється внаслідок скорочення терміну інкасації дебіторської заборгованості.

Головним чином ефективність використання оборотних засобів залежить від швидкості їх обороту, який може характеризуватися

відносним (зміна обороту) або абсолютним (збільшення чи зменшення об'єму оборотних засобів) підсумовуючим показниками. Останній відіграє особливо важливу роль при визначенні рентабельності оборотних засобів та ресурсорентабельності господарства, і на основі їх імобілізації визначає потребу у джерелах фінансування (власні, залучені).

Таким чином, за своїм сукупним взаємозв'язком усі елементи оборотних засобів із визначеною систематичністю відновлюються для забезпечення безперебійності процесу виробництва і є передумовою здійснення управлінського впливу на ефективність їх використання, що означає оптимізацію величини, структури, напрямку та швидкості руху. В даному випадку політика управління оборотними засобами є частиною загальної політики управління капіталом сільськогосподарського підприємства, де оборотні засоби є мобільним його елементом. Це обумовлює суттєве значення у виборі раціонального підходу до комплексного оперативного їх управління і першорядне значення для досягнення найбільшої ефективної діяльності господарства, наслідком якого має бути максимізація прибутку.

При цьому особлива увага повинна бути приділена таким основним напрямкам управління оборотними засобами, як визначення потреби (процес нормування), достатність обсягу та раціональність структури (швидкість кругообігу), оптимізація джерел фінансування (визначення розміру власних оборотних засобів), ефективність використання (планування, облік, контроль). Загалом політика управління оборотними засобами інтегрує процеси формування, фінансування і ефективного використання щодо визначення важливого їх місця у забезпеченні безперервності виробничих циклів товаровиробника з факторним впливом на його платоспроможність та рентабельність господарської діяльності в загальному руслі помірної політики оборотного капіталу сільськогосподарського підприємства.

Проте існуюче розмаїття моделей і методів управління оборотними засобами не завжди віддзеркалює обрання оптимальних варіантів за тією чи іншою ситуацією із готовими рішеннями при існуючій загальноекономічній нестабільності та заполітизованості суспільства, що спонукає до нових наукових пошуків у їх вирішенні.

ВИСНОВКИ

Оборотні засоби сільськогосподарських підприємств є важливим елементом господарського механізму від яких залежить резуль-

тативна діяльність товаровиробника. Від раціонального використання оборотних засобів, побудови дієвої організації з формування джерел їх фінансування, досягається найвищий ефект функціонування господарства. Це повинно бути пов'язано із специфікою економічних відносин в аграрній сфері, особливістю кругообігу авансованої вартості у сільському господарстві та загальними принципами і законами ринкового способу господарювання. Сучасна практика використання оборотних засобів нагально потребує значного удосконалення, і головним чином — відмови від застарілих форм і методів управління мобільними активами, стримуючих зростання ефективності сільськогосподарського виробництва.

Аспект управління оборотними засобами повинен виходити із сутності їх економічної категорії, під якою необхідно розуміти відновлення ресурсів господарства у натурально-вартісній формі протягом одного виробничого циклу (кругообігу), який визначає галузевий характер і ефективність використання оборотних засобів. Крім того, важливим напрямом підвищення ефективності їх використання є попроцесний управлінський вплив за стадіями формування, використання та фінансування джерел оборотних засобів, а саме: оптимізація розмірів вкладень на основі нормування потреб матеріального забезпечення виробництва; скорочення терміну обігу з дотриманням раціонального співвідношення авансування витрат за видами виробництв; проведення контролю за раціональним використанням виробничих запасів і коштів; прискорення інкасації дебіторської заборгованості.

Література:

1. Андрійчук В.Г. Економіка аграрних підприємств: підручник / Андрійчук В.Г. — К.: КНЕУ, 2002. — 624 с.

2. Янцохина Н.П. Эффективное функционирование оборотных средств сельскохозяйственных предприятий / Н.П. Янцохина // АПК: экономика, управление. — 2006. — № 2. — С. 3—10.

3. Демьяненко Н.Я. Оборотные средства сельскохозяйственных предприятий Украины (дорекорформенный период): монография / Демьяненко Н.Я. — К.: ННЦ ИАЭ, 2010. — 312 с.

4. Маркс К. Капитал. Т. 2. Процесс обращения капитала // Сочинения / К. Маркс, Ф. Энгельс. — 2-е изд. — М.: Политиздат, 1978. — Т. 24. — 648 с.

5. Бланк И.А. Управление активами: учеб. пособ. / Бланк И.А. — К.: Ника-Центр Эльга, 2000. — 168 с.

Стаття надійшла до редакції 13.07.2013 р.